

*Віталій Скальський**
(Київ)

Разиграєв О.В. Польська державна поліція на Волині у 1919–1926 роках / О.В. Разиграєв. — Луцьк: ДП «Волинські старожитності», 2011. — 432 с.

Однією із тенденцій у сучасній історичній науці в Україні є історія державних інституцій. Історики активно звертаються до історії установ, закладів, організацій, вписуючи її у загальноісторичний контекст. Важливою складовою державного апарату завжди є органи охорони правопорядку та боротьби із злочинністю.

Історія правоохоронних органів в Україні є доволі дослідженою. Проте, історики щоразу віднаходять ще не досліджені моменти. Одним із них є період 1920–1930 рр. У міжвоєнне двадцятиліття території, що входять до сучасної України, належали до чотирьох держав — СРСР, Польщі, Чехо-Словаччини та Румунії. Відносно задовільно істориками досліджено лише українську радянську міліцію. Натомість органи правопорядку на Буковині, Південній Бессарабії, Закарпатті, Волині та Галичині залишилися поза дослідницькою увагою. Монографія Олега Разиграєва «Польська державна поліція на Волині у 1919–1926 роках» дозволяє частково заповнити цю прогалину.

У своєму дослідженні О. Разиграєв комплексно розглянув процеси і явища, пов'язані зі становленням, організацією та головними напрямками роботи польської державної поліції на Волині у 1919–1926 рр. У монографії дуже детально, із позитивістською прискіпливістю, охарактеризовано структуру, фінансове та матеріальне забезпечення, кількісні й етнодемографічні характеристики особового складу різних силових відомств, що діяли на Волині у 1919–1926 рр. При цьому не факти підбиралися під заздалегідь визначену концепцію, а сама концепція вибудовувалася на сукупності віднайденої у джерелах інформації. Відтак польська поліція не має однозначної оцінки, не виглядає як герой чи антигерой історичної оповіді, а постає у всій багатогранності.

Водночас тема охоплює й інші проблеми. Сам автор зазначає, що дослідження діяльності поліцейських структур дозволяє розкрити чимало аспектів суспільно-політичного, соціально-економічного, культурного життя Другої Речіпосполитої. Дослідник при висвітленні історичного тла діяльності поліції використав цілком традиційну тріаду «політика — економіка — культура».

Автор не обмежився викладом історії польської державної поліції від її заснування, а зробив екскурси в минуле міліційних утворень попередніх років, які власне й стали основою для формування поліції. Із дослідницького контексту

* *Віталій Скальський* — кандидат історичних наук, науковий співробітник Інституту історії України НАН України.

діяльності польської поліції на теренах Волині не випали польсько-українська (1918–1919 рр.) та радянсько-польська (1919–1920 рр.) війни. Зрозуміло, що 1918–1920 рр. — це період початку становлення поліцейських органів відновленої Польщі, стабілізації кордонів держави. У цей час, як видно із монографії, діяли місцеві польські загони самооборони, комунальна поліція (міліція) пропольського характеру, поліція Цивільного управління східних земель та Цивільного управління Волинської землі й Подільського фронту. Значення цих інституцій було досить вагомим, адже саме на них лягло завдання охорони правопорядку на теренах, що ввійшли до складу Польщі, саме вони значною мірою були «обличчям» нової влади, утверджували польську державність на територіях, де етнічні поляки становили меншість. Єдиною прогалиною у цьому питанні стала недостатня увага О. Разиграєва до утворених на Волині українською, єврейською, можливо чеською, німецькою та білоруською етнічними громадами воєнізованих і парамілітарних структур, які діяли у тісному контакті та взаємопоборюванні з щойно зародженою польською поліцією. Цьому моменту присвячено лише кілька невеличких сюжетів.

Вагомим досягненням автора став аналіз криміногенної ситуації на Волині у 1919–1926 рр. та відповідні заходи поліції. На підставі широких статистичних відомостей автор доходить висновків про високий рівень злочинності (с. 249) й недостатню протидію їй компетентних органів (с. 256). При цьому О. Разиграєв влучно відзначив, що кримінальні злочини подекуди мали політичний підтекст. Так, «злочинні» (у поліцейському трактуванні) угруповання під орудою О. Стешенка, Г. Кноля та Д. Бобика насправді були прокомуністичними або проукраїнськими збройними формуваннями (с. 253).

Значну увагу автор приділив діяльності політичної поліції (с. 257–312). Ситуація на Волині в перші роки її перебування у складі відновленої Польщі була непростою. Переважну більшість населення становили етнічні українці, які протягом 1917–1921 рр. пережили потужний підйом національної самосвідомості та державотворчих прагнень і не завжди погоджувалися визнати владу варшавського уряду. Цей чинник посилювався й зосередженням тут значної кількості колишніх діячів УНР. Окрім того, Волинське воєводство межувало із радянською Україною, ставши місцем скупчення мігрантів та потенційною базою для діяльності комуністичних диверсійних груп. Тож нагляд за суспільно-політичною ситуацією та її коригування, у тому числі й репресивними методами, відповідно до загальнодержавного курсу, було надзвичайно важливим напрямком діяльності польської державної поліції.

Неодмінним позитивом є те, що за історією інституції не губляться її співробітники — люди зі своїми потребами та проблемами. Так, О. Разиграєв ретельно опрацював питання дисципліни, самогубств, правопорушень та зловживань владою співробітників поліції, соціального захисту поліцейських і членів їхніх родин. Читач зможе віднайти й чимало деталей повсякдення та побуту міжвоєнної Волині. Автор звернув увагу на обмундирування, озброєння, транспорт, зв'язок, професійну освіту тощо. Становлять інтерес відомості про поліцейські оркестри та футбольні команди, а також залучення тодішніх силовиків до антиалкогольної кампанії. Таким чином, рецензована праця — яскравий приклад відходу від суто політизованих установок при викладі подій.

Окремої уваги вимагає науковий апарат монографії. Текст супроводжують 28 таблиць (значну їх частину укладено автором), де згруповано інформацію щодо кількісних та якісних характеристик, рівня заробітної плати співробітників волинської поліції, подано статистику злочинів та списки загиблих при виконанні службових обов'язків. У розділі 4 уміщено короткі біографічні відомості про керівників поліції воєводства, а у примітках — про цілий ряд чільних службовців відповідних органів. Цінними також є додатки до монографії, у тому числі адміністративна мапа Волині, витяги із законів та інших нормативно-правових актів, що стосувалися діяльності поліції, схема територіальної організації структурних підрозділів державної поліції Другої Речіпосполитої, фотографії поліцейських. Водночас, у праці відсутні географічний та іменний покажчики, наявність яких додала б монографії наукової цінності.

Авторові притаманна досить легка форма викладу. Текст чітко структурований, логічний, із вдалимими мовними та літературними конструкціями, що надає монографії неповторного авторського стилю. Поодинокі граматичні та стилістичні помилки, а також використання полонізмів не псують загального доброго враження. Єдина заувага — надмірне захоплення канцеляризмами, особливо у вступній частині монографії.

Поряд із зазначеними позитивними рисами монографія має певні недоліки, окремі з яких потребують ширшої дискусії. Так, викликає заперечення поділ історіографії теми за державною належністю на польську та вітчизняну. Набагато важливішими, аніж мова чи держава, де було написано історичне дослідження, видаються його концептуальні та методологічні засади. До того ж монографія викличе інтерес і в польських читачів, для яких «вітчизняною літературою» є польськомовні видання.

Загалом О.Разиграєв залучив досить широку та диференційовану джерельну базу, яка достатньо репрезентативна для того, щоби вповні висвітлити та проаналізувати діяльність польської державної поліції на Волині. З огляду на розпорошеність документального масиву авторові довелося залучити фонди не тільки українських архівосховищ, але й архівних установ Республіки Польща. Водночас у монографії не використано, або ж не охарактеризовано, матеріали краєзнавчих та відомчих музеїв, що безумовно містять цікаві й промовисті історичні джерела. Дослідження безперечно виграло б і від залучення джерел усної історії — різного роду спогадів та інтерв'ю із колишніми поліцейськими та членами їхніх родин.

Монографія спонукає до роздумів навколо термінології, що використовується у студіях з історії Волині міжвоєнного часу. Наукове сумління вимагає від дослідника використовувати оригінальну термінологію в назвах органів влади, посад та звань. Однак це призвело б до зайвого перевантаження тексту іншомовною лексикою, значно ускладнивши читання. Тож наразі дане питання залишається відкритим. Олег Разиграєв у своїй монографії на позначення рангів державної поліції Другої Речіпосполитої вживає терміни, транскрибовані з польської мови, однак пояснює їх лише в одному із додатків (с. 385) наприкінці книжки. Доцільно було би навести відповідні роз'яснення таких понять у вступі.

Інша дискусійна проблема, що постає після прочитання рецензованої книжки: чи є інституції неукраїнських держав (Австро-Угорщини, Російської

імперії, Польщі, Румунії, Чехо-Словаччини, СРСР) «своїми» для українців. З одного боку — усе, що відбувалося у межах сучасної української держави є історією України. З іншого — надто антиукраїнською виглядає діяльність польської поліції на Волині, щоби українцям визнати її частиною «своїєї» історії. Книга О. Разиграєва не дає відповіді на це концептуальне питання, однак спонукає до подальших студій та роздумів.

Незважаючи на згадані зауваження рецензоване видання є оригінальним та вартісним дослідженням, яке суттєво доповнює фактографічну складову вивчення історії України міжвоєнного двадцятиріччя та має перспективи для продовження у часовому й територіальному вимірах. Переконані, що монографію О. Разиграєва «Польська державна поліція на Волині у 1919–1926 роках» належним чином поцінують дослідники, а також усі, хто цікавиться питаннями історичного минулого.